

NOMUTAXASSISLIK YO'NALISHI TALABALARINING INGLIZ TILIDAGI MATNLARNI TUSHUNISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI

S.K.Koshayeva – *tayanch doktorant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: motivatsiya, kommunikativ, pedagogika, psixologiya, his tuyg'ular, yuqori daraja, faoliyat.

Ключевые слова: мотивация, коммуникативность, педагогика, психология, эмоции, высший уровень, деятельность.

Key words: motivation, communication, pedagogy, psychology, emotions, highest level, activity.

Motivatsiya ham mahalliy, ham xorijiy psixologik-pedagogik adabiyotlarning asosiy mavzularidan biridir. Motivatsiyaning ahamiyati inson faoliyatining manbalarini, uni faoliyatga undaydigan va uning xulq-atvorini belgilovchi omillarni tahlil qilishdadir. Psixologiyada motivatsiya inson hayotining murakkab ko'p darajali regulatori sifatida tushuniladi.

Ushbu tartibga solishning ongli-ixtiyoriy eng yuqori darajasi. Bir tomondan, motivatsiyani motivlar, ehtiyojlar, qiziqishlar, his-tuyg'ular, intilishlar, me'yorlar, munosabatlar va qadriyatlarini o'z ichiga olgan ko'p darajali va murakkab rag'batlantirish tizimi sifatida ko'rish mumkin. Boshqa tomondan, insonning xatti-harakati va faoliyatining ko'plab motivlarini hisobga olish mumkin, ular shaxs motivatsiyasiga kiradi va yetakchilik qiladi, shuning uchun motivatsiyaning ma'lum bir tuzilishini (masalan, tarbiyaviy) shakllantiradi. Mavjud psixologik-pedagogik adabiyotlarni hisobga olgan holda, biz hozirgi vaqtda faoliyatning muvaffaqiyatli bajarilishi ko'p jihatdan motivatsiyaga bog'liq ekanligi haqida nisbiy kelishmovchiliklar yo'qligini tushunamiz.

Har qanday faoliyatning yetakchi omili sifatida motivatsiyani o'rganish uzoq vaqt davomida mahalliy va xorijiy psixologlar tomonidan o'rganilgan. Motivatsiyani o'rganishning zaruriy shartlari sifatida faylasuflar Demokrit, Aristotel va Platon asarlarini ko'rib chiqish mumkin. Ular bilim va tajribaga ega bo'lish zarurligini ta'riflab, bu ehtiyojni harakatlantiruvchi kuch deb atashgan. O'sha davr tadqiqotchilari insonni muayyan harakatlarni amalga oshirishga nima undayotganini tushunishga va tushuntirishga harakat qildilar, ya'ni motivatsiya tuzilishini, uning rivojlanish xarakterini va harakat mexanizmlarini aniqlashga harakat qildilar.

"Motivatsiya" tushunchasi birinchi marta A.Shopengauerning "Yetarli sababning to'rt tamoyili" nomli maqolasida uchraydi. Shundan so'ng, bu atama inson va hayvonlarning xatti-harakatlarining sabablarini tushuntirish uchun psixologiyaga kirdi. Motivatsiya tushunchasi hayotiy maqsadlarga erishish uchun rag'batlantirishning paydo bo'lishini ta'minlaydigan omillar, mexanizmlar va jarayonlarning butun majmuasini o'z ichiga oladi. Amerikalik psixolog A.Maslou o'z tadqiqotida inson motivlarining barcha xilma-xilligini ma'lum bir mexanizmga muvofiq o'zaro ta'sir qiluvchi beshta ehtiyoj guruhiga bo'lish mumkin, degan xulosaga keldi [2].

Birinchi bosqichda fiziologik ehtiyojlar, ikkinchidan - xavfsizlikka bo'lgan ehtiyoj, uchinchidan - mehr va muhabbatga bo'lgan ehtiyoj, to'rtinchidan - hurmatga bo'lgan ehtiyoj, beshinchi darajada - o'z-o'zini anglash zarurati. Har qanday fanni, xususan, chet tilini o'rganishda ikkinchi darajali ehtiyojlar muhimdir, chunki faqat xavfsizlik muhitida materialni samarali o'zlashtirish mumkin.

Keyinchalik, to'rtinchi darajadagi ehtiyojlarni qondirish, bu o'z bilimi va ko'nikmalarini tan olish va hurmat qilishga loyiq malakali mutaxassis sifatida his qilish imkonini beradi. Beshinchi darajadagi ehtiyoj shaxsning 10 ichki o'sishini aks ettiradi.

O'quv jarayonida talabaning faoliyati zarursiz uyg'onmaydi, motivlar paydo bo'lmaydi va aniq maqsadlar qo'yilmaydi. Ta'lim motivatsiyasida o'qituvchi birinchi navbatda kognitiv ehtiyojga aylanadigan yangi taassurotlarga bo'lgan ehtiyojga tayanishi kerak. Uni faollashtirish va yanada ongli qilish muhimdir. Shunday qilib, kognitiv ehtiyoj ta'lim faoliyati va maqsadlarni belgilashga tayyorlikni ta'minlaydi.

Kognitiv motivatsiya deganda noma'lum bilimlarga qiziqish kognitiv faoliyat maqsadiga to'g'ri keladigan motivatsiya tushuniladi.

O'quv va kognitiv faoliyat kognitiv ehtiyoj va motivlarga asoslanadi va bu motivlarning rivojlanishi samaradorlik va ijodiy fikrlash qobiliyatining asosiy omili hisoblanadi. Kognitiv motivatsiya o'quv jarayonida eng muhim va samarali hisoblanadi. O'z navbatida, motiv har qanday faoliyatning asosi bo'lib, asosan shaxsning muayyan ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan muayyan xatti-harakatlarga ongli ichki intilishidir. Motivlarga keyingi boblarda batafsilroq qaytamiz. Motivatsiyaning nazariy asoslarini hisobga olgan holda biz ko'plab tadqiqotchilarning ishlariga murojaat qilamiz va misollar keltiramiz.

O'qituvchi va metodist T.Xatchinson nuqtayi nazaridan, "odamlar har qanday harakatni amalga oshirishdan oldin, ular buni qilishni xohlashlari kerak". Ushbu bayonot ta'lim faoliyatiga taalluqlidir, chunki talaba yangi materialni o'rganishdan oldin, uni bajarishga qiziqish va xohish bo'lishi kerak. Tadqiqotchi I.A.Jidaryan motivatsiya tushunchasini "shaxsning xatti-harakatlarining tashqi va ichki omillarini o'zaro bog'lashning murakkab mexanizmi bo'lib, u muayyan faoliyat shakllarini amalga oshirish usullarini, ularning yo'nalishi va yuzaga kelishini belgilaydi" deb ta'riflaydi [3].

O'z navbatida, I.A.Zimnyaya motivatsiyani inson faoliyatining, shu jumladan, kognitiv faoliyatning "tetik mexanizmi" deb ataydi. Bosqichma-bosqich, aniq va real natijalar motivatsiyani qo'llab-quvvatlaydi. Motivatsiyani turli yo'llar bilan ko'rish mumkin va shuning uchun turli yo'llar bilan talqin qilinishi mumkin. Bir holatda, motivatsiya shaxsning xatti-harakati va faoliyatini boshqaradigan va qo'llab-quvvatlovchi omillar majmuyi sifatida aniqlanadi.

Boshqa holatda, motivatsiya motivlar majmuyi nuqtayi nazaridan ko'rib chiqiladi. Motivatsiya, shuningdek, faoliyatning ma'lum bir turini aqliy tartibga solish jarayoni sifatida ham, muayyan faoliyat shaklining paydo bo'lishi va amalga oshirilishini belgilovchi mexanizm, shuningdek motivatsiya va ular bilan bog'liq faoliyat uchun mas'ul bo'lgan jarayonlar tizimi sifatida ham ko'rib chiqiladi.

Motivatsiya strukturasi o'rganishning asosiy jihatlari-dan biri B.Dodonov tomonidan taklif qilingan to'rtta tarkibiy komponentni aniqlashdir. Ushbu tarkibiy qismlarga faoliyatning o'zidan qoniqish, uning yakuniy natijasining shaxs uchun ahamiyati, rag'batlantiruvchi mukofotlarning faoliyatga ta'siri va shaxsga ta'sir etuvchi majburlash kuchi kiradi.

Motivatsiya muammosining murakkabligi va ko'p qirraliligi uning mohiyatini, tabiatini, tuzilishini, shuningdek, uni o'rganish usullarini tushunishga yondashuvlarning ko'pligini belgilaydi. Motivatsiya tarkibida akademik motivatsiya alohida o'rin tutadi. Psixologik va pedagogik adabiyotlarda ta'lim faoliyatining turli tasniflari keltirilgan. Shunday qilib, sovet psixologi L.S.Vygotskiy "trening rivojlanishni oldinga olib borishi kerak" deb ta'kidlaydi va ta'lim motivatsiyasini rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi, bu holda muvaffaqiyatli ta'lim faoliyati mumkin emas [1].

Motivatsiyani o'rganish hozirgi daraja va potensial istiqbollarni aniqlashga, shuningdek, rivojlanishning yaqin yo'nalishlarini aniqlashga qaratilgan. Ta'lim motivatsiyasini shakllantirishni maqsadga yo'naltirilgan deb boshlash mumkin, agar "o'qituvchi shakllanishning boshidanoq olingan natijalarni erishilgan daraja va oxirida

ko'zlangan maqsadlar bilan solishtirish imkoniyatiga ega bo'lsa". Psixologik-pedagogik adabiyotlarda "agar motivatsiya boshqarilmasa, uning regressiyasi yuz berishi, darajasining pasayishi va motivlar o'z samarasini yo'qotishi mumkin", deyiladi.

Motivatsiyani shakllantirish - bu o'rganishga salbiy munosabatning ijobiy o'sishi yoki yomonlashishi emas, balki "motivatsion sohaning tuzilishi va unga kiritilgan motivlarning murakkablashishi".

A.K.Markova o'z asarlarida motivatsiya tuzilishidagi asosiy tushunchalardan biri sifatida "tarbiyaviy ma'no" tushunchasidan foydalanadi. Tarbiyaviy ma'no shaxs tomonidan amalga oshiriladigan motivlardan iborat. Bu motivatsion sohaning asosi bo'lib, ta'lim faoliyatining turli jihatlariga e'tibor qaratiladi. Bundan tashqari, A.K.Markova ta'lim faoliyatida motivatsiyani shakllantirishning 6 darajasini belgilaydi. Motivatsiya tuzilishini tahlil qilishda to'rtta asosiy komponent aniqlanadi: motivatsion, maqsadli, kognitiv va hissiy.

Ta'limga bo'lgan munosabatga ko'ra quyidagi darajalar ajratiladi: - ta'lim faoliyatiga qiziqishning yetishmasligi, yetarli darajada nazorat qilinmasligi va o'zini past baholaydigan salbiy munosabat;

- passiv (neytral) munosabat, bunda yangi sharoitlarda passivlik va tashqi natijalarga nisbatan shakllanmagan motivlar namoyon bo'ladi;

- o'qituvchiga chuqur kognitiv qiziqish, yangi bilimlarni o'zlashtirish va berilgan vazifalarni bajarishni o'z ichiga olgan ijobiy (vaziyatli) munosabat;

- ijobiy (ongli) munosabat, bunda talaba mustaqil ravishda maqsad va motivlarni belgilaydi, yangi bilimlarni qo'llay oladi, o'z faoliyatini nazorat qiladi va baholaydi;

- ijobiy (shaxsiy) munosabat, bunda talaba o'quv va

Adabiyotlar

1. Самыгин С. И. Психология и педагогика для студентов вузов / С. И. Самыгин, М. А. Гулиев, Р. Х. Ганиева. 4-е изд. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2008. –С. 248.
2. Семиченко В. А. Психология творчества: учебное пособие / П. А. Просецкий, В. А. Семиченко. – Москва: «Прометей», 1989. –С. 82.
3. Колкер Л. М. Практическая методика обучения иностранному языку. / Л.М.Колкер, Е.С.Устинова, Т.М.Еналиева. – Москва: Академия, 2001. –С. 256.

REZYUME. Maqolada keng ma'noda motivatsiya shaxsning o'zagi bo'lib, u axloqiy munosabatlar, intilishlar va irodaviy fazilatlar kabi turli xususiyatlarni o'z ichiga olishi aniqlangan. Motivatsiya murakkab tuzilma bo'lib, unda turli motivlar o'zaro bog'liq elementlarning yagona tizimiga birlashtirilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье мотивация в широком смысле представляет собой ядро личности, включающее в себя различные характеристики, такие как моральные установки, стремления и волевые качества. Мотивация представляет собой сложную структуру, в которой различные мотивы объединены в единую систему взаимосвязанных элементов.

SUMMARY. In the article, motivation in a broad sense represents the core of personality, including various characteristics, such as moral attitudes, aspirations and volitional qualities. Motivation is a complex structure in which various motives are combined into a single system of interrelated elements.

TEACHING GRAMMAR IN ESP CLASSES

S.Kurbaniyazova – a senior teacher

Z.Elmuratova – an assistant teacher

Nukus state pedagogical institute named after Ajiniyaz

Tayanch so'zlar: ESP. grammatika o'rgatish. deduktiv va induktiv yondashuvlar. kommunikativ yondashuv.

Ключевые слова: ESP, обучение грамматике, дедуктивный и индуктивный подходы, коммуникативный подход

Key words: ESP, grammar teaching, deductive and inductive approaches, communicative approach.

English plays a significant role in the contemporary modern life. English, especially as a second or foreign language, does not come spontaneously, it requires teaching and planned learning. The foundation of the English language is grammar. One of the challenges is undoubtedly teaching grammar to ESP students. It is certain that grammar has important roles in some aspects of ESP learning. The ability to perform the grammar knowledge in the language skills, such as reading, speaking, listening and writing, is necessary in ESP teaching. That is why grammar in ESP class is still essential element. Non-philological students of universities should master all English skills for their professional communication in their future jobs and in real-life situations. Efficient professional communication cannot take place without correct usage of grammar. Ignoring grammar rules may lead to misunderstandings or

kognitiv faoliyatda hamkorlikka intiladi, mas'uliyatni his qiladi va jamoaviy ish natijalarida ishtirok etadi, bilimlarni amaliyotda qo'llashga intiladi va guruh ishiga tayyorlanadi.

MDH davlatlari psixologi rus olimi E.P.Ilyin motivatsiyani insonga tashqi stimullar va ta'sirlar bilan bog'liq bo'lgan xatti-harakatlar va faoliyatning ichki belgilanishi deb hisobladi. U motivatsiya "tashqi ta'sirlarni ichki motivatsiyaga aylantiruvchi" aqliy jarayon ekanligini ta'kidladi [2].

O'quv faoliyati uchun motivatsiya tarkibida multimotivatsiya mavjud, chunki talaba faoliyati turli xil motivatsiya manbalariga ega. Psixologik va pedagogik adabiyotlar ta'lim faoliyati sohasidan kasbiy faoliyatga o'tish jarayonida motivatsiya muammolarini tushunish zarurligini ko'rsatadi, bu albatta, universitetda o'qish jihatlariga bog'liq va kadrlar tayyorlashning muhim vazifasidir. Kasbiy motivatsiya va e'tibor o'quv faoliyati tuzilmasida o'quvchilarning faolligiga, ularning yuqori o'quv natijalariga va o'quv jarayonida qiyinchiliklarni yengishda qat'iyatligiga yordam beradigan muhim omillardir. Talabalarning o'qishga munosabati ko'p jihatdan ular o'z mutaxassisliklari bo'yicha kasbiy tayyorgarlik kontekstida uning ahamiyatini qanchalik muhim baholashiga bog'liq.

Psixologik-pedagogik adabiyotlarda ta'lim motivatsiyasi tushunchasini o'rganib chiqib, shunday xulosaga kelish mumkinki, yondashuvlarning xilma-xilligiga qaramay, ko'pchilik mualliflar motivatsiyani shaxsning xatti-harakati va faoliyatini belgilaydigan psixologik omillarning murakkab majmui sifatida belgilaydilar. Motivatsiyaning muhim funksiyasi fanda keng e'tirof etilganligi sababli, ko'proq tadqiqotchilar o'quv jarayonida motivatsiya bo'yicha tadqiqotlarni amaliy qo'llashga e'tibor qaratmoqdalar.

even cause scientific errors. ESP students should be encouraged and motivated to study and master grammar because they find it interesting and think of it as a tool to facilitate vocabulary they learn in their ESP classes and other language skills. Grammar should be short and permanently adapted to the students' already acquired knowledge. The teacher's explanations of the grammar rules should be kept as simple and as clear as possible.

According to Thornbury, "Grammar is partly the study of what structures are possible in a language. Thus, grammar is a description of the rules that govern how a language's sentences are formed" [5:134].

Harmer defines grammar by saying "The grammar of a language is what happens to words when they become plural or negative, or what word order is used when we make questions or join two clauses to make one sentence